



פרשת וילך / שבת שובה

גלין 394 | ו' בתשרי ה'תשע"ז
(שנה עשירית)

17:55 **כניסת שבת**
18:53 **צאת שבת**

מלא טוב

לחבר המערכת

הבה"ח **יעקב אביעד דואני**

לרגל ארוסיו

הגיליון מוקדש

לע"נ מנהל המשק המסור

ר' **יעקב יוסקוביץ** ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה



קוד באתר: 7195

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתיאל סופר

יעקב אביעד דואני

אשכולות

הצילון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה



Do you fear death?

יעקב פלדמן (ה')

"ובכן תן פחדך ה' אלוקינו על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת ויראוך כל המעשים..." (תפילת העמידה, ימים נוראים).

בליל ראש השנה הועלתה בפני ה'ישיבה הקדושה' תימה על תפילה זו: מדוע אנו מתפללים להשלטת משטר של פחד ואימה - בהקבלה למונח הלוועזי 'טרור' - על מנת להגיע ליראת ה'?

נראה לי שהבנה זו איננה אפשרית על פי דברי קדמונינו האמוראים, ואנא גמרא ידענא.

הגמרא במסכת ראש השנה (לב ס"א-רע"ב) דנה בפסוקים אותם אומרים בתפילת העמידה ב"מלכויות זכרונות ושופרות" ומגדירה באופן ברור ש"אין מזכירים זכרון מלכות ושופר של פורענות" ומבאר הרי"ף על אתר "אדכורי ריתחא בריש שתא לאו אורח ארעא". אם כן מהיכתי תיתי שפסוקים המסמלים טוב מסויים [בגמ' שם: "חי אני נאם ה' [אלהים] אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. ואף על גב דאמר רב נחמן: כל כי האי ריתחא ליתחא קודשא בריך הוא עלן, ולפירוקינן"] לא מזכירים בתפילה מפני הפורענות שבהם, וחז"ל יקומו ויזכירו מעצמם פורענות של פחד ואימה?!

אם כן חובה עלינו להבין פשוט שונה במושג הפחד והאימה.

יש רמב"ם ידוע בהלכות יסודי התורה (פ"ב ה"ב) העוסק בדרך בה האדם מגיע לידי אהבת ה' ויראתו והיא:

בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואי הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי.

אך כתוצאה מהתבוננות זו בגדולת ה' ממילא נמשכת תגובה שכלית של הכרת מעמד האדם בפני קונו ובמילותיו של הרמב"ם מכוונה הכרה זו "פחד":

וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות.

על פי דבריו של הרמב"ם ניתן להבין פשוט חדש וקל בלשון חז"ל בברכת קדושת ה'. בחיי היום יום האדם יוצר ועושה - 'שובר ארזים' - ובתכניו - 'משפיל גאים ומגביה שפלים' - ועל זאת הדרך... עד שגומר בליבו - אדמה לעליון! - מנגד, אנו מבקשים מה' שיתן בברואיו את הדעת והבינה לקלוט ולהבין את גדלותו וממילא נבין את מקומו הפחות ביחס ל'מלך' ונזכה להרגיש פחד ואימה שינבעו מההשגה השכלית של קטנותנו ואפסיותנו ביחס לקב"ה, וע"י כך נבא ליראה את ה'.

אם כן, יש להבין מהו החילוק בין 'פחדך' ל'ואימתך', הלא לשיטת הרמב"ם די ב'פחד' כדי להביא את האדם להכרה בקטנותו?

רש"י מבאר בשירת הים (שמות טו, טז) את החילוק: "תפול עליהם אימתה" - על הרחוקים, ואילו "ופחד" על הקרובים.

אכן, סדר הבקשה שלנו מה' הוא קודם פחד ואז אימה, ראשית אנו חפצים לתקן את עצמנו - עם ישראל - הקרובים אל השי"ת, ורק אחר כך עוברים לתקן את שאר הבריאה - שאר העמים - אשר לא מוגדרים כ'עמו' וממילא הם רחוקים.

ממקום זה בו כל הבריאה מבינה את קטנותה כלפי ה' עד כדי "וישתחו לך כל הברואים" שכדברי הרב מ"מ בלכמן שליט"א משמעו ביטול גמור, יש מצע משובח להמלכתו האמתית של הקב"ה מתוך הבנה שאכן הוא מלך עליון!

¹ כמאמר חז"ל "קשטו עצמך ואח"כ קשטו אחרים" ומבאר המהרש"א בב"מ קז: "פי' רשבי"ם כלומר חסר קש מבין עיניך תחלה כמו לקשש קש כלומר קשט עצמך עכ"ל ועי"ל הכא כדברי המפרשים אותו מלשון חפוש ופשוט על מעשיו וכמוהו ולמוכיח בשער יקושן ר"ל התקוששו תפשוטו על מעשיכם ואח"כ תהא תפשוטו במעשה אחרים כלומר קשט עצמך כו' וקי"ל."

ללמוד מהחיוב מזיד שלו שהחבלה היא חמורה שהרי חייב עליה מיתה הייתה הו"א לומר שבשווגג יגלה, קמ"ל¹.

ואולי זו כוונת תוס' בשם ר"ת בכמה מקומות (ע"י כתובות ה ע"ב) שאיסור הוצאת דם בשבת הוא משום נטילת נשמה ("ונראה לר"ת לפרש הוצאת דם חשיבה נטילת נשמה כי הדם הוא הנפש וכשנוטל מקצתו נוטל מקצת נשמה") וכ"כ המאירי בשבת (קז ע"א): "הא מ"מ אם יצא הדם אף באלו חייב שמאחר שאם הרגן חייב מה לי קטלא כלה מה לי קטלא פלגא שאיסור חבלה משום נטילת נשמה הוא וכל הוצאת דם נטילת נשמה"².

אבל עדין צריך לשאול: הרי אדרבה - אלו ראיות הפוכות, שהרי החיוב בשבת וכן בחובל באביו זה דווקא אם הוציא דם, ואם לא הוציא פטור, ובבור בוודאי שלא צריך שיצא דם למ"ד משום ההבל של הבור ואפילו למ"ד שהחיוב בבור זה משום החבטה גם לא צריך, ומשם מוכח שהחבלה נקראת אחוזה מיתה דווקא כשיוצא דם ואם לא, לא.

וצ"ל שיש הבדל בין חבלה שיש בה יציאת דם לחבלה שאין בה דם, שבחבלה שאין בה דם - כמו בבור, החבלה תקרא אחוזים של המיתה רק כשימות³. אבל בחבלה שיש בה דם - כמו במכה אביו ובשבת, החבלה נחשבת נטילת נשמה גם אם לא התבצעה יציאת נשמה בפועל כיון שהדם הוא הנפש.

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י, סימן כה אות כה) מביא מחלוקת לגבי אדם שהופך את חבירו להיות טריפה האם נחשב כמי שהרגו או לא, למסקנה פוסק הציץ אליעזר שכן נחשב כמי שהרגו וחייב על זה מיתה כדין רוצח (הוא דן שם גם בשאלה מתי הורגים את הרוצח האם בשעה שמכריזים על חבירו כטריפה או רק לכשימות), אבל מ"מ לדעות שסוברות שאינו חייב ע"ז מיתה, יצא פרדוקס שהרי אם אדם שעשה אדם אחר טריפה אינו חייב מיתה, וכן אדם שהרג טריפה אינו חייב מיתה, א"כ איך נוכל לחייב אדם על רציחה הרי (כמעט) בכל רציחה יהיה שלב שהנרצח מוגדר כטריפה ורק לאחר מכן הרוצח הורג אותו לגמרי! ולפי הכלל שאמרנו נוכל לומר שהחצי הראשון מצטרף לחצי השני וכך הוא יתחייב, כלומר א"א לומר שהוא ביצע את הרציחה רק בשעה שיצאה נשמתו של הנרצח אלא הוא מתחייב על כל מעשה הרציחה - מהמכה הראשונה ועד הסוף.⁴

בגמ' (י ע"א) מובאת ברייתא שמסבירה את דברי המשנה (ט ע"ב) "הכשרת מקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו", שהכוונה לחופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה, האחרון חייב. שכיון שהאחרון הכשיר רק את מקצת הבור שיוכל להמית ולא את כל הבור, הוא נקרא מכשיר מקצת נזקו וחייב בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו.

לאחר מכן הגמ' מביאה שלש אתקפתות, שהיה אפשר לומר דוגמאות נוספות לכלל "הכשרתי מקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו". אתקפתא ראשונה של ר' זירא משור שנמסר לחמשה שומרים ופשע בו אחד מהם, שנייה של רב ששת ממרבה בחבילות (ומסביר רש"י שמרבה בחבילות עצים לחזק הדליקה) ושלישית של רב פפא מברייתא מחמשה שישבו על ספסל אחד ולא שברוהו ובא אחד וישב ושברו. בכל המקרים הללו - האחרון חייב אע"פ שלכאורה הוא לא עשה את כל ההיזק לבד. והגמ' עונה על כל הקושיות את אותו תירוץ (לכאורה): אם בלי האדם האחרון היה קורה ההיזק, פשיטא. ואם בלעדיו בכל מקרה היה קורה ההיזק - מה הוא עשה!?

רש"י מסביר (ד"ה "פשיטא" הראשון): "אין זו הכשרתי במקצת נזקו אלא כל נזקו, ולא דמי להשלים בור לעשרה דאע"ג דקי"ל בור ט' דלא עבדי מיתה, נזקין מיהא עבדי, וסייע הראשון בהגרמת מיתתו ואיצטריכא למיתני דאחרון חייב". כלומר, פשיטא שאם בלעדי האחרון ההיזק לא היה קורה הוא מתחייב בתשלומי כל ההיזק שזה אינו מוגדר כהכשר מקצת נזקו אלא כהכשר כל נזקו משא"כ במקרה של הבור שכיון שגם בלי האדם השני היה קורה היזק לכן הוא גם שותף בחוב המיתה, והחידוש של המשנה שאעפ"כ רק האחרון חייב.

ולכאורה החילוק של רש"י אינו מובן, שהרי אם היה רק את החפירה של הראשון היה קורה נזק בלבד ולא מיתה, ומה שהשור מת זה רק בגלל הטפח הנוסף של השני! וא"כ איך הראשון שותף גם בחיוב המיתה? ואולי צ"ל שזה בדיוק מה שרש"י בא לומר, שהיזק יכול להיות מוגדר כ"אחוזים של מיתה", שבהבנה הפשוטה מיתה זה "הכל או כלום" או שאדם/שור חי או שהוא מת, ומחדש רש"י (ע"פ הגמרא) שמבחינה דינית אפשר לחלק את תהליך המיתה לחלקים ולומר שגם הראשון גרם לאחוזי המיתה אע"פ שבגללו בלבד הנשמה לא הייתה יוצאת.

וכ"כ רש"י בהמשך (ד"ה "פשיטא" השני): "אבל חופר בור תשעה רוב מיתתו הוא עושה אלא האחרון מקרבה" וכ"כ שוב בד"ה פשיטא (השלישי) "דלא דמי לבור שהראשון גרם נזקין והרג חצי או רובו".

ואולי אפשר להביא ראיה לזה מהגמ' במכות (ה ע"ב): "רבא אמר פרט (הפסוק "מכה נפש") לעושה חבורה באביו בשווגג, ס"ד אמינא כיון דבמזיד בר קטלא הוא, בשווגג נמי ליגלי, קמ"ל". רבא אומר שהפסוק מכה נפש בא למעט חיוב גלות מאדם שחבל באביו בשווגג, שהיה ס"ד לחייב אותו גלות, קמ"ל. ולכאורה לא מובן מדוע רבא צריך פסוק מיוחד שבביל למעט את הדין הזה, הרי כל חיוב גלות הוא רק על אדם שרצח בשווגג ולא על שאר איסורי מיתות ב"ד שבתורה! אלא, כמו שהסברנו, שגם בנזק יש אחוזה מיתה ובחובל באביו כיון שאפשר

¹ שבדיני ערי מקלט יש חילוקי דינים ביחס לחשיבות הנהרג מול ההורג שהגמ' דנה (שם) לגבי ישראל שהרג כותי ולהיפך וכן לגבי גר תושב שאינו גולה רק אם הרג גר תושב, שהגלות תלויה ביחס לחשיבות של הנהרג מול ההורג, ובמכה אביו כיוון שיש חשיבות גדולה הייתה הו"א שיגלה.
² וכיון שאין נ"מ הלכתיות לזה (אני לפחות לא מצאתי, ומי שחשב על נ"מ אשמח שיאמר לי), מ"מ נוכל להבין את רש"י ע"פ הגמ' שהחופר הראשון נקרא מכשיר רוב או חצי נזקו של השור המת.
³ ולפי הסבר זה צריך לומר שגם הם יודו במקרה שהפך אדם לטרפה ולאחר זמן (אפילו זמן מרובה) הוא הרג אותו לגמרי שחייב ע"ז.
⁴ צריך לציין שכיום אין דיני טריפה באדם כלל בגלל הרפואה המתקדמת.

במאמרי הקודם¹ עסקתי בחלק מדרכי התשובה החשובות: כתיבת ספר מוסר אישי והגברת הרצון ע"י לימוד תורה, חשבתי להוסיף עוד שלוש דרכים לתשובה שראויות במיוחד לשבת שובה ולימים לפני יום כיפור הבעל"ט וטובות החמש מן השתיים.

נפתח בדברי הגמרא המפורסמים במסכת ברכות (ה"א):

"אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר רגזו ואל תחטאו. אם נצחו - מוטב, ואם לאו - **יעסוק בתורה**, שנאמר: אמרו בלבבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: על משכבכם; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - **יזכור לו יום המיתה**, שנאמר: ודמו סלה"².

אם האדם הרגיז יצר הטוב על יצר הרע - למד תורה וקרא ק"ש ועדיין מרגיש שיצר הרע מתגבר עליו - יזכור לו יום המיתה, והכוונה בפשט לענ"ד שהאדם צריך לזכור מה העיקר בחיים, שכל הדברים הגשמיים חלוף יחלפו³ ושהעיקר הן התורה והמעשים הטובים שצברם האדם בעולם הזה, ושההנאות הגשמיות נעלמות ברגע ושהוא עתיד ליתן דין וחשבון לפני בעל הבירה על כל מעשיו דיבוריו ומחשבותיו⁴.

ושמעתי כבר באיזו "פעולה" שהמהחשה הכי טובה לכך היא שהאדם תמיד צריך לחשוב מה הוא רוצה שיהיה חקוק על המצבה שלו, האם זה שהוא היה כדורגלן מוצלח והייתה לו רגל זהב, או שהוא אדם טוב והיה לו לב זהב...

כמובן שגם הפירוש בזכירת יום המיתה שעלול פשוט להיות מאוחר מידי ולא יהיה לאדם זמן לחזור בתשובה גם הם נכונים:

כך הצדיקים חושבים כל יום את יום המיתה, כמו שאמרו ושוב יום אחד לפני מיתתך, כלומר הוי מחשב בכל יום כאילו למחר אתה מת, ונמצאו כל ימך בתשובה.^{5 6}

אבל אני רציתי להתמקד בהלכה אחת מתוך הלכות אבילות וממנה להגיע לדרכי התשובה הנכספות:

כתב השולחן ערוך (יו"ד סי' שמה סעיף א):

מצוה גדולה להספיד על המת כראוי. ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המושברים את הלב, כדי להרבות בכיה ולהזכיר שבחו. **ואסור להפליג בשבחו**

¹ אשכולות פרשת כי תבוא.

² בדיוק השבוע שמעתי מהרב קראוס בשם הרב אשר וייס פשט מוכח בגמרא זו: לכאורה קשה הרי הרבה אברכים שכל ימיהם עוסקים בתורה הקדושה, אומרים ק"ש לא פעמיים אלא 4 פעמים ביום, ומדי פעם שומעים רכב שמבשר על הלוייה של פלוני או אלמוני והם עדיין חוטאים, אתמהה?! אלא הם שכחו את תחילת הגמרא שצריך להרגיז יצר טוב על יצר הרע, כלומר: קודם כל צריך לצאת למלחמה נגד יצר הרע ולהכריז עליה - ורק אז להוציא את הנשקים וכך תוכל לנצח! אבל אם אינך יוצא בכלל למלחמה נגדו - אז איך אפשר לצפות לנצח אותו? כמה שתלמד זה לא יעזור! כי תצא למלחמה על אויבך וכו', אבל אם עוד לא יצאת למלחמה בטח שלא תנצח.

³ פעם הסביר אחד האדמו"רים לעשיר מופלג שהיה כילי, שכל ההבדל ביניהם הוא חמישה רובל, התפלא העשיר ושאלו למה? וענה לו האדמו"ר שזה ההבדל במחיר בין תכריכים פשוטים לתכריכי משי...

⁴ וכמו ששנינו יצבות משנה מסכת אבות פרק ב: "והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה", וכן בפרק ג: "עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה" וכו'.

⁵ שכל טוב (בובר) בראשית פרשת ויגש - ויחי פרק מז.

⁶ וכמובן דרך נוספת לתשובה בזכירת יום המיתה שלא כ"כ מקובלת היום היא שכמו שבוכים על הנפטר כך האדם צריך לבכות על כך שלכאורה הוא "רצח את עצמו" - שמבזבז חלק גדול מזמן חיותו היקר מפז על דברים של הבל וריק, וק"ו אם מדובר בעבירות, וכמו שמשביר הרבינו יונה בשערי תשובה שער א בעיקר הרביעי שהוא הצער במעשה שהאדם צריך לבכות על חטאיו ובכך הוא מתקן את עניו שהם מסרסורי העבירה, עיין שם.

יותר מדאי, אלא מזכירין מדות טובות שבו, ומוסיפין בהם קצת, רק שלא יפליג. ואם לא היו בו מדות טובות כלל, לא יזכיר עליו. וחכם וחסיד, מזכירים להם חכמתם וחסידותם. וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל, או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו, **גורם רעה לעצמו ולמת.**

ולכאורה יש להקשות: כיצד ניתן "להוסיף קצת" על המידות שהיו בו? וכי מותר לשקר?⁷ ובפרט שכתב בסוף הסעיף את החומרה של לשקר ולהוסיף שגורם רעה לעצמו ולמת, אז מאי נפקא מינה אם הוא מוסיף "קצת" או "מפליג יותר מדאי"⁸?

על שאלה זו עמדו האחרונים וראוי ללמוד מדבריהם:

תירוצו של הט"ז (שם סק"א):

ומוסיפין בהם קצת. קשה, מה לי שקר מעט מה לי שקר הרבה? ונראה לתת טעם לזה דדבר **מסתבר הוא שכל מי שעושה איזה מצוה כגון צדקה וכיוצא בה באיזה שיעור בודאי אם היה בא לידו דבר הצורך קצת יותר, ודאי לא היה מניח מלעשות גם אותו השיעור** כי לא היה משחית בעבור דבר מועט יותר וע"כ נחשב לו כאלו עשאו ואין כאן עדות שקר עליו.

כלומר: ברור שאם אדם נתן לדוגמה חמישה שקלים לצדקה - אם היה בא עני ואומר שהוא באמת צריך 10 שקלים לצדקה - די בטוח שהוא היה לו נתון גם 10 שקלים, ולכן גם עכשיו שמספידים את האדם ניתן להוסיף גם את הפוטנציאל החבוי שבו - את המדרגה הבאה כביכול שגם היא נמצאת פה גם עכשיו רק שעוד לא התגלתה בפועל ואין כאן שקר כלל.

ומכאן נגיע לדרך מפורסמת בישיבות ולהתקדמות בכלל בעבודת ה' בעולם הישיבות, והכוונה היא **לקבלת הקבלות**, שאדם בעש"ת צריך לקבל על עצמו מספר קבלות טובות על עצמו שילוו אותו בהמשך דרכו, אבל האמת שאם נהיה כנים עם עצמנו הרבה מאוד מהקבלות הטובות הללו לא נשארות עמנו⁹ ואז האדם עלול להתייאש מהעניין וזה רק יגרם לו להתדרדר ולא יקדם אותו, ולכן צריך שהאדם יקבל קבלות אמיתיות, כלומר קבלות שהוא יודע שהוא יוכל לעמוד בהן, וזה דבר מאוד סובייקטיבי ואישי לכל אדם ואדם, וכיצד האדם יוכל לחקור ולבחון עצמו ולמצוא קבלות אלו? לפי דעתי כאן הט"ז כבר נתן לנו את התשובה - שהאדם יקבל על עצמו למעשה את מה שנמצא כבר בתוכו פנימה בפוטנציאל ורק לא היה לו הזדמנות לממש - אז שיצור הזדמנות כזו! למשל אם אדם מרגיש שאם הסדר הלכה/מוסר/בוקר היה ארוך בחמש דקות - לא היה לו שום בעיה להמשיך ללמוד, אז הוא כבר יכול מעצמו להאריך קצת את הסדר ולא לחכות למשיח¹⁰ אלא יתחיל ללמוד בחמישה לתשע.

ועדיין יש להסתייג כדי שהדבר יצליח: אין להשתלט על כל התחומים ולצפות להתקדמות בבת אחת, אלא יש להתמקד בדבר אחד או שניים [מקסימום 3], וכן את מה שקבלת על עצמך - אולי כדי שתחצה לשניים¹¹. ודבר אחרון כדאי להתייעץ עם חבר/אברך/רב טוב עד כמה הקבלה הזו ריאליית.

⁷ ואינני מוכן לקבל תשובה בסגנון של "הבנאדם הרגע נפטר, אז קצת מזוייפים כדי לכבד..." לא מזמן הייתה מחלוקת ציבורית לגבי אדם שנפטר האם שמתראיינים עליו בתקשורת אומרים רק את הדברים הטובים שבו או שאפשר וצריך לומר גם את הדברים הרעים שבו, ואולי כאן אפשר להסכים עם רוב העולם שלא ראוי לומר עליו דברים רעים [למרות שהם נכונים וידועים ואולי אינם בגדר לשון הרע] בעוד המשפחה עוד אוונת עליו, אבל לשקר ולהוסיף שבחים זה לכאורה אסור!

⁸ ולא רק שזה לא צודק אלא גם לא חכם.

⁹ ויש כאלו הטוענים לזיוף כללי של התחוות בעש"ת בה עושים דברים שודאי לא ינהגו כל השנה כדברי הרמ"א לגבי אכילת פת עכו"ם ואכמ"ל...

¹⁰ או למשגיח.

¹¹ כלומר דוגמא לעיל - אם קבלת להתחיל ללמוד 55 לתשע - אז תתחיל ללמוד 105 לתשע.

לסיכום: קבלות צריכות להיות אלו שבשלב הבא שהאדם מסוגל¹² לעשותם ובעצם כבר נמצאות בו בכוח ולא בפועל.

תירוצו של הב"ח (שם אות ב):

ואסור להפליג בשבחו וכו'. אבל רבתי ועל פי מה שפירש בו הרמב"ן בתורת האדם ונראה דלפי דאסור לקצר בשבחו, על כן התירו להוסיף קצת דאם יהא אסור להוסיף איכא לחוש שמא ח"ו יקצר.

אם האדם ידע שמותר לו לומר רק **בדיק** מה שהיה באדם ולא יותר - הוא יחשוש, וגם את מה שבאמת מגיע לאדם ובאמת יש בו הוא לא יספר! ואנחנו מעדיפים שאדם קצת יוסיף יותר בשבח הנפטר מאשר יקצר בו.

ונראה לי שמכאן צריך האדם באופן כללי ללמוד לא ללכת תמיד ממש לפי שורת הדין, כי אולי מרוב שהאדם רוצה לעשות צדק הוא כבר מחמיר יותר עם החוטא ממה שבאמת מגיע לו¹³, וכן האדם שמצפה שיסלח לו הקב"ה ביום כיפור ובא לשוב ולחזור בתשובה צריך לדון את חבירו לכף זכות ולפנים משורת הדין - כי אם יעמוד בדיק על מידת הדין והצדק עלול להחמיר יותר מידי עם חבירו, ועליו לסלוח ולחשוב דווקא על כל הנסיבות המקילות שהתעלם מהם ו"ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול, ולא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל הא-להים" (רמב"ם דעות ו,ו). ובכך יזכה שגם הקב"ה יסלח לו, ש"כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע. למי נושא עון? למי שעובר על פשע" (מסכת דרך ארץ ז, א).

תירוצו של הברכי יוסף:

וטעמא דמסתמא לא ידעו העולם תכלית מדותיו, דכיון שהיו בו מדות טובות אין ספק דקצת מהם לא נתפרסמו, אי משום שהסתירים בכוונה מכוונת, אי משום דלא דייקי כולי האי למען דעת כל המדות טובות בשלמותן, כי אין מחסור. ומיהו לא שרי אלא קצת ותו לא.

כלומר - יתכן שיש בנפטר באמת הרבה טוב, רק שהוא מוסתר ואתה לא יודע, ואולי הוא גם היה צדיק נסתר והחביא אותם¹⁴, ולכן מותר להוסיף קצת בשבחו.

והדברים מתחברים גם לתירוץ שהבאנו בשם הב"ח על העניין של לימוד לכף זכות ולא ללכת בדיק לפי הקו וההליכה בשורת הדין.

אבל את עיקר החידוש אלינו מביא רבי נחמן מברסלב, לגבי עבודת האדם שצריך לדון את עצמו לכף זכות! כידוע מדבריו בליקוטי מוהר"ן (תורה רפב):¹⁵

¹² ועיין עוד במכתב מאליהו א עמוד 113 על נקודת הבחירה, שם הוא ממחיש את הדברים בצורה יותר ציורית ורחבה.

¹³ ואולי זה הפשט בדברי הגמרא ב"מ ל ע"ב: "אשר יעשו - זו לפני משורת הדין. דאמר רבי יוחנן: לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה. - אלא דיני דמגיזתא לדיני? - אלא אימא: שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפני משורת הדין". שלפעמים לדון דין תורה בדיק לפי הספר ולא להתחשב בכל הנסיבות זה גופא לא דין תורה.

¹⁴ כידוע מהסיפור יוסילה קמצן קדוש...

¹⁵ הדברים מובאים בחלקים וראוי לעיין שם וללמוד את כל היתורה.

"וכן צריך האדם למצוא גם בעצמו, כי זה ידוע שצריך האדם לזרז מאד להיות בשמחה תמיד, ולהרחיק העצבות מאד מאד... ואפי' כשמתחיל להסתכל בעצמו ורואה שאין בו שום טוב, והוא מלא חטאים, ורוצה הבעל דבר להפילו על ידי זה בעצבות ומרה שחורה ח"ו, אעפ"כ אסור לו ליפול מזה, רק צריך לחפש ולמצוא בעצמו איזה מעט טוב, כי איך אפשר שלא עשה מימיו איזה מצוה או דבר טוב, ואף שכשמתחיל להסתכל באותו הדבר הטוב, הוא רואה שהוא ג"כ מלא פצעים ואין בו מתום, היינו שרואה שגם המצוה והדבר שבקדושה שזכה לעשות, הוא ג"כ מלא פניות ומחשבות זרות ופגמים הרבה, עכ"ז איך אפשר שלא יהיה באותה המצוה והדבר שבקדושה איזה מעט טוב... ועל ידי זה שמחפש ומוצא בעצמו עדיין מעט טוב. עי"ז הוא יוצא באמת מכף חובה לכף זכות ויוכל לשוב בתשובה, בבחינת "ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו" כנ"ל, היינו כמו שצריכין לדון אחרים לכף זכות אפי' את הרשעים ולמצוא בהם איזה נקודות טובות. ועי"ז מוציאים אותם באמת מכף חובה לכף זכות, בבחי' ועוד מעט וכו' והתבוננת וכו' כנ"ל, כמו כן הוא אצל האדם בעצמו, שצריך לדון א"ע לכף זכות..."

ועי"ז נעשין נגונים כמבואר במ"א (במאמר ויהי מקץ בסי' נד), בחי' מנגן בכלי זמר, שהוא בחי' שמלקט הרוח טובה מן הרוח נכאה עצבות רוח ע"ש. [והכלל כי נגינה דקדושה היא גבוה מאד מאד כידוע, ועיקר הניגון נעשה, ע"י בירור הטוב מן הרע, שע"י שמבררין ומלקטין הנקודות טובות מתוך הרע, עי"ז נעשים נגונים וזמירות, ע"ש היטב]. ועל כן ע"י שאינו מניח להפיל א"ע ומחיה א"ע במה שמחפש ומבקש ומוצא בעצמו איזה נקודות טובות ומלקט ומברר אלו הנקודות טובות, מתוך הרע והפסולת שבו וכו' כנ"ל, עי"ז נעשין נגונים כנ"ל, ואזי הוא יכול להתפלל ולזמר ולהודות לה' ...

[והזהיר רבינו ז"ל מאד לילך עם התורה הזאת, כי הוא יסוד גדול לכל מי שרוצה להתקרב להש"י, ולבל יאבד עולמו לגמרי ח"ו, כי רוב בני אדם שרחוקים מהש"י, עיקר ריחוקם הוא מחמת מרה שחורה ועצבות, מחמת שנופלים בדעתם, מחמת שרואים בעצמם גודל קילקולם שקלקלו מעשיהם כל אחד מפי מה שידוע בעצמו את נגעי לבבו ומכאוביו, ומחמת זה הם נופלים בדעתם, ורובן מייאשים עצמן לגמרי, ועל ידי זה אינם מתפללים בכוונה כלל, ואינם עושים אפי' מה שהיו יכולים לעשות עדיין. ע"כ צריך האדם להשכיל מאד על דבר זה, כי כל הנפילות שבדעתו, אף על פי שהוא מחמת מעשים רעים שעשה באמת, עכ"ז, הנפילה שבדעתו, והעצבות והמרה שחורה שנופל עליו עי"ז, הכל הוא רק מעשי בעל דבר, שמחליש דעתו כדי להפילו לגמרי ח"ו. ע"כ צריכין להתחזק מאד, לילך עם התורה הזאת לחפש ולבקש בעצמו בכל פעם איזה מעט טוב ונקודות טובות וכו' כנ"ל. ועי"ז יחיה וישמח א"ע, ויצפה לישועה עדיין, ויוכל להתפלל ולזמר ולהודות לה', בבחי' אזמרה לאלקי בעודי כנ"ל, ועי"ז יזכה לשוב באמת אל ה' כנ"ל]:

שנזכה לשנת התשע"ז, שתהא שנא עוד זכויות, ותהא שנת עוד זמירות וניגונים לה' יתברך מתוך שמחה ותשובה אמיתית! וכל אחד יבחר לו את הדרך המתאימה על מנת לחזור ולהידבק בה'.

כפרה וטהרה אסף משניות

אנו נמצאים בעיצומם של הימים הנוראים, יש של תשובה על חטאינו. במאמר הקרוב ננסה לעמוד מעט על משמעות תהליך התשובה, לפי מאמרו של הרב סולובייצ'יק זצ"ל כפרה וטהרה¹.

¹ על התשובה, מאמר ראשון.

התשובה נועדה לתקן את חטאו של האדם, וכדי לעשות זאת בצורה מושלמת, עליה להיות מקבילה לאופיו של החטא עצמו. החטא למעשה מוביל לשתי תוצאות שונות. האחת היא, כך מסביר הרב, החטא מחייב את החוטא בעונש. השנייה היא שחטא מטמא את האדם החוטא.

נעמוד לרגע על משמעותן של תוצאות אלו, ונפתח בחיוב העונש על החטא. לאדם, בשונה משאר הברואים, ניתנה הזכות לבחור. חלק מהותי ומרכזי

בהשקפת עולמה של היהדות הינו הבחירה החופשית. מהותה של זכות זאת היא שלאדם יש את היכולת לבחור כיצד לנהוג לפי רצונו האישי. אך זכות זו אינה באה בחינם. מהותה של הבחירה החופשית היא גם נשיאה בתוצאות של המעשים אותם האדם עושה. האדם יכול לבחור לחטוא, אך יחד עם זאת עליו לדעת שישנו מחיר שהוא יאלץ לשלם.

מלבד זאת, החטא גם מטמא את נפשו של האדם. הקשר שבין האדם לבוראו הינו קשר טהור ונקי. הקרבה הזו שבין האדם לבוראו, מזדהמת כאשר האדם חוטא. הקשר ביניהם אינו זהה למה שהיה קודם החטא. הרב מגדיר זאת שהאדם למעשה מאבד את מעמדו בבריאה שהיה לו קודם החטא.

ניתן להסביר זאת ביתר ברור ע"י חטאו של האדם הראשון. כשחטא האדם, שני דברים התרחשו. הראשון, כמובן, הוא גירושו של האדם ביחד עם חוה אשתו מגן עדן. זהו מחיר החטא אותו תבע הקב"ה. אך מלבד זאת, מציאות נוספת נוצרה בעקבות חטא זה. הרמב"ם מסביר² מה היה מעמדו ויחסו של האדם לבורא. האדם, כך מסביר הרמב"ם ידע את בוראו. אין הכוונה לכך שהכיר בקיומו, זאת הרי לא חוכמה גדולה לאור העובדה שה' יצר אותו כמה שעות קודם לכן³. הרמב"ם מתכוון שהאדם הראשון הבין את בוראו. היה לו ברור מדוע ה' מנהיג את עולמו בדרך בה הוא מנהיג אותו. לאחר החטא, ההבנה הזו נעלמה מהאדם, מפני שהוא איבד את מעמדו מלפני החטא.

כנגד שתי תוצאות אלו של החטא, מגיעים שני אספקטים של התשובה. ראשית, התשובה מכפרת על החטא. כלומר היא פודה את התשלום אותו היה החוטא צריך לשלם על חטאו. במובן הזה, התשובה היא מעין כופר, ומכאן נובע שמה-כפרה.

אך מלבד זאת התשובה גם מטהרת את האדם מחטאו. היא מנקה אותו מהלכלוך שדבק בו בעקבות החטא. מטרתה של התשובה היא להחזיר את האדם למעמדו קודם החטא, לחלק בו היה נקי וטהור.

² מורה נבוכים.

³ ילקוט שמעוני, במדבר כט.

למעשה, על מנת להשיג כפרה, אין צורך בתשובה. עיצומו של יום הכיפורים מכפר על האדם, גם אם האדם לא עשה ולו צעד אחד של תשובה, מלבד להביע חרטה על מעשיהו, ללא שום פעולה ממשית. התורה עצמה אומרת זאת מפורשות: "כי ביום הזה יכפר עליכם" (ויקרא טז, כט). הקב"ה עצמו מכפר לאדם על חטאו⁴.

לעומת זאת, את החלק של הטהרה אי אפשר להשיג ללא תהליך של תשובה. "...לטהר אתכם, מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". הקב"ה מוכן לקבל את תהליך התשובה של האדם ולטהר אותו, אבל לשם כך האדם צריך לטהר עצמו גם כן.

בשביל להשיג את הטהרה חייב האדם לעשות מעשה מעבר לחרטה. הוא חייב לפרוש מדרכו כשחטא. הוא חייב לנתן את הפסלים, ולא רק להפסיק להשתחוות להם. לחוש חרטה, זה לפרוש מהחטא. עשיית מעשה של ממש, שירחיק את האדם בפועל מהחטא היא דבר גדול יותר. היא לא רק פרישה החטא, אלא פרישה מדרכי החטא.

רבים מחכמי ישראל שאלו האם קבלת התשובה ע"י ה' נובעת ממידת החסד או ממידת האמת, זאת על פי "ג מידותיו של ה'": "רב חסד ואמת". על פי הסברנו, קבלת התשובה נעשית ע"י מידת החסד ומידת האמת גם יחד. תשובת הכפרה הינה ממידת החסד. שכן, מלבד צער על החטא לא עשה האדם דבר. הוא לא הראה נכונות מעשית להיפטר מטומאת החטא, ולכן קבלת תשובה זו הינה חסד של הקב"ה.

לעומת זאת, תשובה של טהרה, מתקבלת ממידת האמת. האדם המיטהר עובד, ולעיתים רבות אף עובד קשה מאוד, כדי לפרוש מדרכי החטא, לנתן את הפסלים. זאת מלחמה פנימית קשה שהאדם מנהל עם עצמו. כשהוא מצליח לנצח בסופו של דבר, אין דבר צודק יותר מאשר קבלת תשובתו. לכן תשובת טהרה נובעת ממידת האמת.

יהי רצון שנזכה להגיע למעלת 'תשובה שלמה', הן של כפרה והן של טהרה.

⁴ יכול להיות שחלק מהכפרה יכלול עונש, ואפילו מיתה, אבל הכפרה מתרחשת.

יכפר עליכם

זאב זפרני

פְּרִיחַ נִיחֹחַ יִרְצֶה, נִדְּבָה לֵב וְהִשְׁבְּרוּן.
תִּרְצֶה לְפָנָי עֲבוֹדָתְנִי, רֵאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן.
וְלִטְוָה תִכְתְּבֵנִי, בְּעוֹבְרֵינוּ לְפָנָי כְּבָנֵי מְרוֹן.
וְלַחַיִּים טוֹבִים תִּחְתְּמֵנִי, בְּסֶפֶר הַזְכָּרוֹן.

יאמר המַמְנֶה, האיר המזרח עד שֶׁבְחָבְרוֹן.
וַיִּזְכֵּר אֵב הַמְשָׁכִים בַּבְּקָר, וַיִּסֵּר חֲרוֹן.
יִתְחַל בְּסֶדֶר יוֹם שַׁבָּתוֹן, בֵּן אֶהְרֹן.
לְכַפֵּר עַל חַטָּא, וְעוֹזֵן חִבְצֵלַת הַשָּׁרוֹן.
קִטְרֶת סַמָּמִים יִקְטִיר, בֵּין בְּדֵי הָאָרוֹן.

מדוע הוכה 'השודד הצדיק'?

ר' שאול אלעזר שנלר

ב"ה נמצאים אנו בעיצומם של הימים הנוראים - ימי הדין, ההתעוררות והרחמים. שבת זו, שבת שובה, מהווה את אחד השיאים של הימים שבין כסה לעשור, אשר מאז ומקדם נהוג לכנותם בשם 'עשרת ימי תשובה'. מקורו של הכינוי בדברי הירושלמי:

דא"ר קרוספא בשם ר' יוחנן: שלש פינקסיות הם; אחת של צדיקים גמורין, ואחת של רשעים גמורין, ואחת של בינוניים. זה של צדיקים גמורין - כבר נטלו איפופסי של חיים מראש השנה. זה של רשעים גמורין - כבר נטלו איפופסי שלהן מראש השנה. של בינוניים - כבר ניתן להן עשרת ימי תשובה

שבין ראש השנה ליום הכיפורים, אם עשו תשובה - נכתבין עם הצדיקים, ואם לאו - נכתבין עם הרשעים (ירי' ר"ה פ"א ה"א)¹.

ע"פ דברים אלו פסק הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג ה"א):

¹ בבבלי (רי"ה טז ע"ב) ישנה מימרא מקבילה, אך שם לא מופיע הביטוי 'עשרת ימי תשובה' וכן לא מפורש שזהו הדבר המוטל על הבינוניים בימים אלה, אלא "זכו - נכתבין לחיים, לא זכו - נכתבים למיתה", ובמקום שהבבלי סתם הירושלמי פירש.

בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום טוב של ראש השנה; מי שנמצא צדיק נחתם לחיים, ומי שנמצא רשע נחתם למיתה, והבינוני תולין אותו עד יום הכפורים: אם עשה תשובה - נחתם לחיים, ואם לא - נחתם למיתה.

ומפורסמת השאלה - מדוע החיוב לעשות דוקא תשובה? הלא אם הבעיה היא בכך שלא הצליחו להכריע את הכף ונותרו בינוניים הלא די בכך שיוסיפו מצוה אחת כדי להכריע את הכף?

ידועה התשובה שהביא ר' איצ'לה בלאזער משם מורו הגרי"ס, כי על כל מצוה שיוסיף יעמוד כנגדה חטא אי עשיית התשובה, אשר הוא כבד ממנה, וממילא לא הועיל במעשיו. וצ"ע, מדע כה גדול משקלו של חטא זה, הרי איננו עושה עתה דבר רע, אלא ישנה מצוה מסוימת לשוב בתשובה, והוא דוחה אותה ואינו מקיימה היום, וכי כ"כ חמור הוא חטא זה לעמוד כנגד כל כמות זכויות שיוסיף?

רבינו יונה, בפתח שערי התשובה, מביא משל על ענין התשובה, וזו לשונו:

ודע, כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד עגשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה, והמנוס הוא התשובה, והוא עומד במרדו והנו ברעתו, ובידו לצאת מתוך ההפכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה.

ואמרו רבותינו זכרונם לברכה על הענין הזה: משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת, פרצו ויעבורו, ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור, ויך אותו במטהו. אמר לו: קשה יום! הלא המחותרת חתורה לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך? (שערי תשובה שער א אות ב)

וכל הרואה משל זה תמה תמה יקרא: וכי זה גמולו של השודד הצדיק אשר לא נמלט מדין המלך? הלא היה מגיע לו לקבל תעודת 'אזרח למופת'! וכי לא מצאו חז"ל משל מוצלח יותר לגודל חיוב התשובה מאשר שודד שבורח שלא כדין?

תשובות מתשובות שונות שמעתי לקושיא זועקת זו, אך אין הדעת שוקטה בהם.

והנה, משל זה של חז"ל הובא ביתר אריכות בזה"ק, ומתוך עיון בלשונו נוכל לבוא לפתרון החידה:

ר' יוחנן פתח: ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש (איוב יא). משל למה הדבר דומה? לכת לסטים שהיו שודדים בהרים. שמע המלך, ושלח עליהם גייסותיו, ותפסום והניחום במגדל גבוה. והיו בהם פקחים, אמרו: **ידענא בנפשתנא דעבדנא עובדין בישינ ולא יכילנא לאשתזבא**. מה עשו? חפרו חפירה אחת במגדל ויצאו וברחו להם. טיפש אחד היה ביניהם, וראה את החפירה, **ולא רצה** לנוס להמלט. למחר בא המלך לראות את המגדל ואת הלסטים, ראה את החפירה שעשו ונסו ונמלטו. אמר לזה: שוטה! חבריך ברחו בזו החפירה ונמלטו מדיני, מה אני יכול לעשות עוד להם? אבל אתה, שראית את החפירה בעיניך **ולא רצית להמלט** - ינקרו עיניך ואח"כ יתלו אותך על עץ. כך הלסטים אלו הרשעים ההולכים במחשכים הרשעים הפקחים מה הם עושים אמרו חטאנו למלך אנה נמלט מדינו. אבל נפתח דרך התשובה ונבקש רחמים ונברח ונימלט וכך עשו. הטפשים מה הם עושים רואים דרך התשובה פתוח לפניהם שפתחו האחרים ונמלטו מדין שמים והם **אינם רוצים להמלט**. א"ל הקב"ה: שוטים! אחיכם ברחו ונמלטו באותו דרך של תשובה שפתחו, מה אני יכול לעשות עוד להם? אבל אתם - עיניכם שראו החפירה דרך התשובה פתוח לפניכם ולא רציתם להכנס בתוכו ולנוס ולהמלט מאי כתיב בכו: 'ועיני רשעים תכלינה' - שראו הדרך פתוח, 'ומנוס אבד מנהם' - שלא רצו לנוס ולהמלט, 'ותקותם מפח נפש' - לעוה"ב.

השודדים הפקחים ידעו שאין להם תקוה. דינם אינו 'לשלם את חוב לחברה' בשהות במלון בית הסוהר, אלא להפריד את ראשם מגופם (- 'ולא יכילנא לאשתזבא'). הימלטותם מראה שהם רעדו מפחד, משום שיש דין ויש דין, ומעשיהם מנוגדים לדין, ולכן עתידים להיענש קשות. לעומת זאת התביעה

הנוראה כנגד הכסיל שנשאר הוא שלא **רצה** להימלט. בכך אותו אדם מראה שאיננו מפחד כלל מהמלך ואין אימתו עליו. הבריחה במהותה איננה הכחשת הדין, אלא אישורו ואימה ממנו. אין הכחשת דין כאשר נוצרו נסיבות חדשות המחייבות הימנעות מהדין (- 'מה אני יכול לעשות עוד להם?'). אך האדישות המופגנת כלפי דין המלך - היא חוצפה של הכחשת הדין והמלכות שאין למעלה הימנה.

פירוש זה מדויק בדיוק נמרץ בלשונו של רבנו יונה, בהקדימו למשל כי המתאחר לשוב "יכבד עליו מאד עגשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף... **ולא יגור** מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה".

ויבוארו הדברים ביותר מתוך הקשרם למהלך הכולל שאמור היהודי לעבור בימים אלו.

מן המפורסמות הם, שעיקר הדין בראש השנה נובע מכך שיום זה, היום הרת עולם, הוא היום בו נעשה חשבון כולל במלכות ה', האם תבל וישבי-בה מתקדמים בכיוון למלא את מטרם - להרבות כבוד שמים ולהגדיל את מלכות ה' בתחונתם. עיקר מהות ראש השנה הוא היותו יום המלכת השם (כפי שמבואר לעין כל מנוסח התפילות שתיקנו ליום זה), והדין הוא כעין 'נגזרת' ממעמד ההמלכה המחודש.

אולם, למרבה הצער, רוב בני האדם יתקשו להעיד על עצמם שאכן הקדישו את כל אונם והונם רק למען הרבות כבוד ד' בעולם, ואיך יצדקו בדין?

לזה בא חסד ד', אשר חקק כי מי אשר יתבונן במצבו, ויעמוד ביום זה בבקשה והצהרת נכונות לקבל עליו את עול מלכותו באמת - יזכה להימנות עם פמליא של מלך אשר למלך צורך בהם ויימלט מן הדין.

אם כן, הדבר החמור ביותר האפשרי, הוא לבוא לדין בפני המלכות בראש השנה - באדישות. בלי יראה, ובלי הנגזרת האפשרית היחידה מיראת הדין - התשובה. זוהי הכחשת כל המלכות! זהו הניגוד החריף ביותר אליה! לכן אדם כזה, אשר נמנע מלשוב - לא יועילו כל המצוות שיוסיף, עד שיעמוד ויאמר: **'ידענא בנפשתנא דעבדנא עובדין בישינ ולא יכילנא לאשתזבא'** אלא על ידי התשובה. (וכמובן אין הכוונה למס-שפתיים בלבד, אלא **לשבת ולחשוב** כיצד אוכל **להבטיח** שאצעד בע"ה בדרך של עלייה והתקדמות, על ידי קבלה משפיעה, חשבון נפש קבוע וכד').

עיקר מהות התשובה בהקשר זה, היא חרטה על **כל** אותם מעשים שלא היוו תוספת כבוד ד' בעולם, וקבלה נחרצת מעתה **לעשות כל שביכולתנו** לקיים את **כל** מצוות ד'. שכן אין נדרש מאיתנו מייד הצליח לקים את כל המצוות, אלא נדרשת מייד ההחלטה לעשות כל שביכולתנו להתקדם ללא הרף בכיוון היעד הזה, לפי כלינו ויכולתנו.

הנפילה בחטא איננה סותרת קבלת המלכות. אך היעדר חזרה בתשובה כוללת, וקבלה לקיים את כל מצוותיו - היא המהווה סתירה מוחלטת לקבלת עול הרב.²

ומפי ספרים וסופרים קיבלנו שזהו גם גדר ה'צדיקים' 'רשעים' ו-'בינוניים', וכמאמר חז"ל "צדיקים יצר טוב שופטן... רשעים - יצר רע שופטן... בינוניים - זה וזה שופטן" (ברכות סא:). 'שופט' במובן של מושל). אין מודדים בדין של ראש

² וכמ"ש רבינו יונה שם בהמשך: "ועתה בינה שמעה זאת, כי הוא עיקר גדול. אמת כי יש מן הצדיקים שנכשלים בחטא לפעמים, כענין שנאמר (קהלת ז, כ): 'כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא', אכן כובשים את יצרם מאת פעם, ואם יפלו בחטא פעם אחת לא ישנו לו, ונקוטו בפניהם, וחוזרים בתשובה. אך כל אשר אינו נזהר מחטא ידוע ואינו מקבל על נפשו להשמר ממנו, גם אם הוא מהעונות הקלים, אף על פי שהוא נזהר מכל העבירות שבתורה, קראוהו חכמי ישראל (חולין ד:): "מומר לדבר אחד", ואת פושעים נמנה, וגדול עונו מנשוא. **כי אם אמור יאמר העבד לרבו: כל אשר תאמר אלי אעשה זולתי דבר אחד - כבר שבר עול אדוני מעליו, והישר בעיניו יעשה**, ועל הענין הזה נאמר: "אירור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם" - ביאורו, אשר לא יקבל על נפשו לקיים כל דברי התורה מראש ועד סוף, ויורה על זה "אשר לא יקים לעשות", ולא אמר "אשר לא יעשה אותם".

בהתווית וביישום הדרך ליישם התקדמות למטרה זו, 'לזוז ימינה' בציר המתוח בין 'רשע גמור' ל'צדיק גמור', כך שהגם שנגיע גם לראש שהשנה הבא בדרגת בינוניים, הרי שנהיה בינוני המצוי במקום אחר. על ידי תשובה זו נזכה לכפרה המלאה ביוה"כ וניכנס בע"ה להיכלל באותם אשר "זכו" ו"עשו תשובה" ונכתב ביוה"כ עם הצדיקים לחיים טובים ולשלום, עד לגילוי והופעת מלכות שמים במלואה בעולם בב"א.

השנה כמה קילו עבירות ומצוות יש לכל אדם, אלא בוחנים את יחסו אל המלכות. מי שכל כולו עבד ד' השלם – הרי הוא צדיק גמור. אותו ש- 'יודע ריבונו ומתכוון למרוד בו' ומגמתו מלחמה בכסא ד' – הוא הרשע הגמור. אך רוב ככל בני האדם הרי הם 'בינוניים' – מצד אחד חפצים לעבוד את ד', ומצד שני גם רוצים 'א' ביסלע עוילם הזה', כשהיחס בין השניים משתנה אצל אחד כפי מדרגתו ומקומו.

מעשה מבואר שזו ראשית חובתנו בעשרת הימים הללו, לגמור בדעתנו כי אכן שבים אנו בכל לב אל ד' ומקבלים עול מלכות שמים במלואו, ולהתחיל

נקודות לתזכורת - יום הכיפורים וסוכות

ר' איתן גרתי

יום הכיפורים

ג. ב' כוונות בישיבה בסוכה – **כדאי להניח שלט בכניסה לסוכה, עליו תכתבה שתי הכוונות הנצרכות במצוות ישיבה בסוכה:** א. כוונה לעיכובא – לקיים רצון הבורא במצוה זו (ש"ע ט, ד), אך בדיעבד שלא כוון אם מעשיו מוכיחים שעשה לשם מצוה, יצא בדיעבד (עיין במשנ"ב ס, י לביאור דין זה). ב. כוונה לכתחילה – לכוון לטעם המצוה – זכר ליציאת מצרים ולענני הכבוד. זו אחת מג' מצוות שנתחדו בכך (כמו יציאת ותפילין שהתורה פרטה טעמן – משנ"ב תרכה, א. חז"ל ע"כ סוכות עמ' צז).

ד. נט"י בסמוך לסוכה – לאנשים שסוכם אינה במרפסת הבית, אלא למטה בחצר/בחנית הבנין, כדאי להניח דלי או גיגית בסמוך לסוכה, שם יטלו ידיהם. כמה מעליותות בדבר –

- לא יהא הפסק גדול בין הנטילה לבין האכילה (ש"ע קסו, א).
- יתרה וחשוב מזה, בימים שעושים קידוש, לא תהא בעיה של קידוש שאינו במקום סעודה – גם מבחינת ההפסק בזמן, וגם מבחינת שינוי המקום (רעג, ג בהג"ה ובביאור"ל שם).

אם אין אפשרות לעשות זאת, בדיעבד אינו מעכב. כמובן יזהרו ביו"ט ובשבת שלא ליטול ע"ג קרקע הראויה להצמיח (ש"ע שלו, ג).

ה. שינוי מקום מהסוכה לבית ולהפך – מצוי הדבר שבאמצע הסעודה או בתחלתה עוברים מהסוכה לבית לשם הבאת מאכלים, עשיית צרכים וכדו'. יש להקדים שיש שוני בהלכה בין מעבר מחדר לחדר באותו בית (היינו נשאר באותה רשות) לבין מעבר מבית לבית (יוצא לרשות בבעלות אחרת) ונביאם להלן. כמה היתרים מעשיים בדבר:

מעבר לסוכה הנמצאת במרפסת הבית (נחשב כמעבר מחדר לחדר) - **מוותר לכתחילה אם בעת הברכה היה בדעתו לצאת, או שיש לו רגילות לעשות כן** (כלהביא מאכלים מהמטבח באמצע הסעודה – קעח, א בהג"ה). כן הדין גם למי שבנה סוכה בחצרו הפרטית (גרש"א).

מעבר לסוכה הנמצאת בחצר/חניה משותפת (נחשב כמעבר מבית לבית) - אסור לכתחילה, גם כשדעתו היתה לצאת (קעח, א בהג"ה), לכן יש להשתמש באחד ההיתרים דלהלן (כמובן שייכים אף בסוכה הבנויה במרפסת):

שלא נעשית לשם חג (כפרגולה צפופה) יש לחדש בה דבר, היינו להרים מהסכך חלק ולהניחו בחזרה לשם חג (ע"ש בשו"ע תרלו, א) – פשיטא שאדם המוציא כל נסר שני ומניח סכך במקומו מהני ואף עדיף מכך. ג. מעמיד בדבר המקבל טומאה – משמע משו"ע תרכט, ז שלכתחילה אין להעמיד בדבר המקב"ט (כך פרשו מג"א, הו"ד במשנ"ב שם, כב), א"כ במידה וקרשי הפרגולה מחוזקים במסמרי ברזל, והיא משמשת כסכך כיון שהיא צפופה, לכתחילה אין לעשות כן. אם מוציא כל נסר שני ועליו פורש המחצלת ה"ה יוצר 'מעמיד דמעמיד' שלשו"ע תרכט, ח כשר לכתחילה (דלא כחזו"א).

א. תוספת יוה"כ – על אף שלגבי תוספת שבת ישנה מחלוקת מה תוקפה, מ"מ תוספת יוה"כ הינה דאוריתא לכל הפוסקים (משנ"ב תרה, א). לכן **ישתדל האדם לומר בפיו "הריני מקבל ע"ע תוספת יוה"כ", כ-15 דקות קודם השקיעה, ולא יאוחר מ-2 דקות.**

ב. הדלקת נר יוה"כ בחדרים (ש"ע רסג, ה. תרי, ב) – כפי שהזכרנו לפני כמה שבתות, בשבתות רגילים רבים מבחורי הישיבה להסתמך על נרות השבת שמדליקים בחדר האוכל. כ"ז לא שייך ביוה"כ – לא אוכלים שם, לא נהנים מאור הנרות שם – לכן **על כל חדר לדאוג להדליק נר יוה"כ בברכה** חוץ מהתימנים הבלדים שלא נהגו לברך, א"כ שחבר חדר אחר ידליק ויברך. אם הישיבה לא מרשה להדליק בנרות, יקח פנס. אם גם זה אין לו, יברך על אור החשמל שבחדר (עדיף להט, אם לא – אז פלורסנט).

סוכות

א. סוכות לבד – רבים הנוהגים לעשות סוכה שדפנותיה סדינים. אכשור דרא והדבר ידוע שאין להסתמך על הדפנות העשויות סדינים המתנופפים ברוח (ש"ע תרל, י ומשנ"ב שם, מה). הפתרון הרווח בציבור הוא 'לבד', היינו שמים גומי/חוט מתוח טוב/קרשים במרחק של פחות מג' טפחים (22.5 ס"מ) בין אחד לשני, וחשיב כסתום. יש לזכור שאם כל סוכתו מוכשרת ע"י לבד¹ - **לבני אשכנז יש לעשות ד' דפנות כאלה ולא סגי בג'** (כמשנ"ב תרל, ז). בני עדוה"מ לא קבלו חומרא זו (כה"ח תרל, יח. חז"ל ע"ע סוכות עמ' ה).

ב. פרגולה צפופה – רבים המשתמשים בפרגולה הצמודה לבית בתור עזר לסכך, היינו על הפרגולה מניחים מחצלות או סכך חי ומתחת יושבים. בפרגולה רחבה, שחמתה מרובה מצלתה, אין בעיה, פשוט מניח עליה את המחצלות ודיו. **פרגולה צפופה, שצלתה מרובה מחמתה, פסולה** (שעה"צ תרלג, ו), **ואף לא יעזור שמניח עוד מחצלת מעליה?** זאת משום שהחיבור במסמרים הופכה להיות דירת קבע, ואנן דירת עראי בעינן. א"כ זה ממש לא משנה שמסמרי עץ מחברים את קורות הפרגולה כיוון שאין אנו דנים מצד מעמיד בדבר המקב"ט אלא מצד קבע. לכן קודם החג יוריד כל נסר שני מפרגולה זו, כך תוצר לו סוכה שחמתה מרובה מצלתה, ועליה יפרוש את המחצלת³.

¹ לעתים משעניינים דיקט על הדופן ע"מ שלא יכנסו חתולים וכדו', ואם הדיקט בגובה ח' טפחים (81 ס"מ) חשיב כבר דופן. אגב, קושיה עצומה – איך החתולה נכנסת, וכי לא יודעת שיש פה לבד והכל סתום?! ה"ז הלמ"ס!

² אמנם בהליכות מועד (לרא"י מלכא) עמ' קסד-קסה הביא שנראה מהחזו"ע להכשיר בדיעבד. ע"ש ודו"ק.

³ כך פותר עוד בעיות נוספות בפרגולה צפופה – א. יש כאלו העושים אותה לא לשם צל אלא לנוי, למחסן וכדו' ובכח"ג פסול (שו"ע תרלה, א). אה"נ דבר זה אולי פחות מצוי, כיון שבדרי"כ עושים הפרגולה למטרת ישיבה בצלה. ב. קי"ל שסוכה

לבני עדוה"מ אסור (שכל ההיתר בנוי על דברי רמ"א שם).

הערה על הדברים משבוע שעבר (האיסור ללמוד בחזרת הש"ץ): לא היתה מטרת המאמר שאדם רק יבהה באויר במהלך החזרה. המאמר בא לעורר את הצורך ללמוד את פשר מילות התפלה ואת תוכנה ועוצמתה, פרי יד קדשם של אנשי כנה"ג. במהלך היום זוכים אנו למפגשים בודדים של תחנה לרבש"ע, בהם ניתן כל יום לחדש דבר בקרבנותנו אליו יתברך. ההולך בדרך זו יהיה לו כבר יותר קל (להקשר לתפלת הלחש ו)להאזין בקשב לחזרת הש"ץ. עצה לסדר מוסר...

א. הניח מקצת 'חברים' (היינו השאיר מקצת מהמשפחה סביב השולחן בסוכה, יכול לצאת לכל צורך כיון שקובעים מקומו שם - שו"ע קעח, ב) - היתר זה שייך גם במעבר בין בתים, גם במעבר בין חדרים. כ"כ שייך בכל סוגי המאכלים, ולא רק בפת ומיני דגן (משנ"ב סק"ז, יחו"ד ג, יא דלא כאול"צ ח"ב יב, יד).
ב. לא הניח חברים אך דעתו לחזור מיד - לבני אשכנז מותר לכתחילה לאחר שאכל כזית פת או מזונות בלבד⁴ (משנ"ב סק"ח, סק"ז, סקמ"ה).

⁴ לא בדברים פחות חשובים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומם, כפירות ומשקין.

פתיחת ארון הקודש ר' משה יעקב גמליאל

שערי תשובה סימן ס"ק נא:

והוקרו - עין בה"ט ומ"ש מצא דבר כו' עיין לעיל סי' קנ"א ס"ק ה' ובשו"ת שם מ"ש בשם הרשב"א שאין יכולים לעכב לכתוב שמו, עיין בצ"צ סי' נ' באחד שעשה ציור מגורה על דלתי ארון הקודש בלא ידיעת הצבור ואח"כ רוצה לחתום שמו שמעכבים עליו לומר שגם הם רוצים להשתתף בזה דצורת המגורה על דלתי אה"ק מבפנים נוהגין כן בכל הקהילות עפ"י האחרונים שהיא מגין על הפורעניות שלא תבא וחושבין זה למצוה גדולה כו' וכיון דהאי יחיד מקפיד על חתימתו יכולין להחזיר לו מעכשיו אף שמתחל' שתקו שסברו שהוא מזכה לצבורא ומוסר יפה כו' והא דאין מוח' במתנדבים טסים ומגורות כסף ופרוכת אף שנכתב שם משום שאין נדבת היחיד מבטל נדבת הצבור כו' וגם כיון שפתיחת הארון הוא לפיטוים ותפלה שצריכין כוונה יש לחוש להסח הדעת כשיראו חתימת היחיד שהיא להם דבר חדש ותמוה...

שו"ת צמח צדק (הקדמון) סימן נ:

אין פותחין ארון הקודש אלא לפיטוים ותפלות שצריכין כוונה גדולה, כדי שעל ידי פתיחת ארון הקודש תתעורר הכוונה, וגם התפלה רצויה ומקובלת היא על ידי ס"ת כמבואר בכמה דוכתין.

טעמים לפתיחת ארון הקודש בעת תפילות הימים הנוראים (מדוע פותחין במקומות מסוימים), מדברי רבותינו:

לבוש אורח חיים סימן קלג סעיף א:

...וכמו שכתב ג"כ החכם רבי משה מיימון ז"ל [במורה נבוכים ח"ג פמ"ה] בטעם ביאת הכהן הגדול לפני ולפנים דוקא ביום אחד בשנה ולא יותר, כדי להגדילו, כן היה להם לעשות ג"כ בשיר הכבוד. ואם על כל פנים היו רוצים לאומרו, לא היה להם לפתוח הארון בכל יום שהוא לנו במקום ביאת מקדש לפני ולפנים, וכמו שעושים בעלינו לשבח שאומרים אותו בכל יום, ואין פותחין הארון לאמירתו אלא בראש השנה וביום הכיפורים, כדי להגדילו ולהודיע להם שהוא שבח גדול ביותר, ויאמרוהו על ידי כן גם בשאר ימות השנה בכונה יותר גדולה, ולתת זה על לבם בראש השנה ויום הכיפורים שהם ימי הדין, גם היה להם לעשות כן באנעים זמירות. ולולי להפסיד הצדקות חשתי, שמוכרין אותן בכל יום ונותנין המעות לצדקה בצירוף שהיה דבר תמוה מאד בעיני הבריות, הייתי מבטלו במקום דאישר חילי מלפתוח הארון, רק בשבתות וימים טובים וראשי חודשים הייתי פותחו, על סמך הכתוב ביחזקאל [מו, א] שאמר שער החצר הפנימי וגו' יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח [ביום החודש יפתח]. וביום שיש בו מילה מקדימין לומר השיר היחוד מיד אחר סדר הקדושה לומר עליו קדיש יתום, ולהניח עלינו לשבח אחר שמלו התינוק כדי לכלול גם התינוק במה שאומרים שלא עשנו כגויי הארצות וכו'.

אלא תעשה במצות צדקה

לא תעשה במצות צדקה ר' מאור תורג'מן

במסכת בבא קמא (נו ע"ב) איתא: "איתמר, שומר אבידה - רבה אמר כשומר שכר דמי, בההיא הנאה דלא בעי למיתב ריפתא לעניא הוי כשומר שכר". ופירש רש"י דפטור לתת פת לעני, משום שעוסק במצווה פטור מן המצווה. וצ", דמאי דמצינו עוסק במצווה פטור מן המצווה היינו כלפי מצוות עשה, אולם בצדקה הלא מלבד מצוות העשה ד"פתח תפתח" יש גם מצוות לא תעשה שכתוב "לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך" (תוס' ב"ב ח ע"ב, ד"ה אכפיה) ומגלן דעוסק במצווה פטור ממצוות לא תעשה?

תשובה לשאלה הקודמת: שאלנו: מצינו שהמוצא צדקה, המאבד מקיים מצווה, ואילו נקדימון שעשה לשם כבוד איבד ממונו והרי לא צריך כוונה אם כן מה גרע שעשה לשם כבוד? וכמה תשובות בדבר: א. לכבודו גרע טפי. ב. מאדם במדרגה שלו מצפים ליותר. ג. אמנם יש לו קיום מצוה, אך אין זה אומר שאין לו גם את הגריעותא של מי שעושה לשם כבוד (מתוך הספר 'עיון הפרשה' ונאמרו עוד תשובות רבות בנושא).